УДК 343.13(470+571)«18/19»

В. П. Горбачов

ПИТАННЯ ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ ВКАЗІВОК ПРОКУРОРА ТА ВИРІШЕННЯ СУПЕРЕЧНОСТЕЙ МІЖ СЛІДЧИМ І ПРОКУРОРОМ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX СТ.

Проаналізовано тенденції розвитку в Російській імперії в другій половині XIX – на початку XX ст. законодавства, теорії та практики вирішення суперечностей, що виникали між слідчим і прокурором під час виконання вказівок прокурора. Зроблено висновок про те, що прогалини закону в регулюванні цього питання заповнювалися роз'ясненнями Сенату, вчених і практикою слідчої діяльності. Поступово загальновизнаним стало те, що слідчий мав право оцінювати законність вимог прокурора й у випадку визнання їх незаконними мав право не виконувати їх і за вирішенням суперечки звернутися до суду.

Ключові слова: прокурор, слідчий, попереднє слідство, вказівки прокурора, взаємовідносини прокурора та слідчого, оскарження рішень прокурора.

Одним із аспектів процесуального статусу слідчого є його процесуальна самостійність, яка характеризує його взаємовідносини, зокрема з прокурором. А у визначенні процесуальної самостійності слідчого важливу роль відіграє правове регулювання питань обов'язковості вказівок прокурора та вирішення пов'язаних із цим суперечностей між слідчим та прокурором, а також питань оскарження слідчим рішень, дій та бездіяльності прокурора. На різних етапах розвитку законодавства це питання знаходило різне вирішення. Для оцінки сучасного стану законодавчого регулювання цього питання важливим є аналіз історичного розвитку законодавства, зокрема на початковому етапі створення та функціонування інституту судових слідчих у другій половині XIX – на початку XX ст.

Ще наприкінці XIX ст. прокурор Московської судової палати М. В. Муравйов зазначив, що для з'ясування загального питання про відносини слідчого та прокурора важливим є вирішення двох окремих питань: 1) наскільки обов'язкові для слідчого пропозиції прокурора щодо проведення тих або інших слідчих дій; 2) як повинен діяти слідчий, якщо він уважає ці пропозиції такими, що не підлягають виконанню [1, с. 409, 466].

Зазначені питання у дореволюційні часи досліджувалися у роботах М. Буцьковського, В. Волжина, М. Давидова, В. Жданова, Л. Камбека, О. Квачевського, А. Коні, О. Левенсона, П. Люблинського, М. Муравйова, Ф. Пушкова, В. Случевського, А. Соколова, І. Фойницького, І. Щегловітова тощо. За радянських часів та у сучасний період на це питання звертали певну увагу М. Коротких, В. Сухонос, Д. Валігура, І. Зарева, А. Касумова та інші. Дореволюційні праці містять ґрунтовний аналіз окремих аспектів зазначеної

© Горбачов В. П., 2014

проблеми, але не охоплюють весь досліджуваний період, а у сучасних роботах на це питання звертається лише побіжна увага. Тому **метою** статті є з'ясування тенденцій розвитку законодавства, теорії та практики вирішення суперечностей, які виникали між слідчим та прокурором під час виконання вказівок прокурора у другій половині XIX – на початку XX ст.

Інститут судових слідчих у Російській імперії був запроваджений у 1860 р. [2, с. 710]. Закон від 8 червня 1860 р. провадження слідства у кримінальних справах, що підлягали розгляду судів, передав від поліції особливим чиновникам, які отримали назву судових слідчих та були членами повітових судів. Закон не містив положення про постійний нагляд прокурора за проведенням слідства, про право прокурора давати вказівки слідчому та про право слідчого оскаржувати рішення прокурора. Всі заходи щодо розслідування слідчий здійснював самостійно, а сумніви та труднощі, що виникали під час провадження слідства, він представляв на вирішення суду. Право давати судовим слідчим «указки й приписи», розглядати скарги на них, перевіряти їхні дії належало тільки судовим установам.

Подальший розвиток інститут судових слідчих отримав у «Основних положеннях перетворення судової частини в Росії» 1862 р. та у Статуті кримінального судочинства 1864 р. (далі – СКС). Статут поклав на прокурора постійний нагляд за провадженням попереднього слідства та надав йому право давати слідчому вказівки («вимоги», «пропозиції»). Судовий слідчий був процесуально незалежним від прокурора та самостійно вживав заходів, необхідних для проведення розслідування. Але він був зобов'язаний виконувати законні вимоги прокурора з усіх питань, що відносились до розслідування злочину та до збору доказів. Водночас слідчий був зобов'язаний робити в протоколах позначки, яких саме заходів було вжито на вимогу прокурора. Якщо ж під час виконання вказівки зустрічалися перешкоди, то слідчий повинен був повідомити про це прокурора й очікувати його рішення. При цьому слідчий повинен був вживати заходів до виконання вимоги, наскільки це було можливо (ст. 264, 281, 282 СКС) [3, с. 146, 148].

Закон передбачив тільки один виняток, коли слідчий мав право не виконувати законну вимогу (вказівку) прокурора й передати це питання на вирішення суду. Цей випадок стосувався вказівки прокурора щодо арешту обвинуваченого. Вирішуючи питання щодо обрання запобіжних заходів, судовий слідчий повинен був повідомляти прокурора про причини, з яких не взятий під варту або звільнений з-під варти обвинувачуваний у злочині, «який тягнув за собою позбавлення всіх прав стану або втрату всіх особливих прав і переваг». А прокурор мав право запропонувати слідчому затримати обвинуваченого, який був залишений на волі або звільнений з-під варти. Однак якщо слідчий вважав, що «обвинувачений не викликає на

себе достатньої підозри в злочині» зазначеного вище виду, то, не виконуючи такої вимоги прокурора, представляв про те суду (ст. 284, 285 СКС). Спір, який виникав між прокурором та слідчим, вирішував суд.

До такого врегулювання цього питання законодавець дійшов після певних дискусій, під час яких висловлювалися різні пропозиції щодо порядку вирішення «різнодумства» між прокурором і слідчим. Під час розробки Судових статутів малося на увазі попередити можливість сперечань слідчого та прокурора на підставі обговорення обґрунтованості пропозицій прокурора [4, с. 127].

Більшість членів комісії з підготовки проекту Статуту кримінального судочинства, які були прихильниками повної незалежності слідчого від прокурора, запропонували закріпити в законі таке правило: «Якщо судовий слідчий визнає вимогу прокурора такою, що не має належної підстави, то, не виконуючи її, представляє про те на розсуд суду» [5, с. 151]. Тобто пропонувалося, щоб різнодумство між прокурором і слідчим розв'язував суд (саме такий порядок існував у Франції та деяких інших країнах, де всі розбіжності слідчого із прокурором підлягали вирішенню судом). Зазначена пропозиція мотивувалася тим, що слідчий як орган судової влади повинен бути незалежним від обвинувальної влади, повинен мати право зважувати необхідність дій, які вимагаються від нього прокурором; інакше слідчий перетвориться у «сліпе знаряддя обвинувальної влади» [5, с. 153–154].

Меншість членів підготовчої комісії висловлювала іншу позицію з посиланням на сутність прокурорського нагляду. Зазначалося, що сутність обвинувальної влади прокурора під час провадження попереднього слідства виявляється в постійному нагляді прокурора за провадженням слідства із правом, зокрема, «висувати вимоги» (тобто давати вказівки) з усіх питань, що стосуються дослідження злочину та збору доказів. «Щоб обвинувальна влада, довірена прокурорам, мала належне значення, необхідно, щоб вимоги її користувалися належною повагою» [5, с. 151]. А якщо в кожному випадку, коли слідчий «визнає, що вимога прокурора не має належної підстави», надавати йому право залишати цю вимогу без виконання й тільки повідомляти про це на вирішення суду, «то по суті наданий прокурорам нагляд за проведенням слідства перетвориться в нагляд слідчих за діями обвинувальної влади. Але такий нагляд несумісний ні з обов'язками слідчого, ні з гідністю обвинувальної влади» [5, с. 151]. Висловлювалися й інші мотиви. Надання слідчому права на власний розсуд відмовляти у виконанні вимог прокурора може призвести до виникнення між ними частих сперечань і зіткнень, які «розплодять переписку, без усякої користі для правосуддя, ускладнять провадження …, а головне – будуть мати неминучим наслідком несвоєчасність слідчих дій і втрату слідів злочину» [5, с. 151]. Тому прихильники цієї позиції пропонували свій варіант вирішення проблеми:

«Якщо у виконанні вимоги прокурора зустрінеться перешкода, то судовий слідчий повідомляє про те прокурора. Якщо ж і після цього прокурор буде наполягати на своїй вимозі, то судовий слідчий зобов'язаний приступити до її виконання, але може представити на розсуд суду про випадок, що подав привід до різнодумства» [5, с. 152]. Передбачалося, що за такого вирішення питання «слідчий і прокурор не будуть поставлені у ворожі відносини друг до друга», а обвинувальна влада приймала на себе всю відповідальність за наслідки виконання її вказівок [5, с. 152–153].

Державна Рада не прийняла ні редакцію статті, яку запропонувала більшість членів підготовчої комісії, ні редакцію меншості комісії. Право слідчого, який зустрічає перешкоди у виконанні вимоги прокурора, законодавець обмежив конкретними межами: повідомленням прокурора про перешкоди, очікуванням його рішення та наданням на розсуд суду різнодумства із прокурором тільки з питання арешту [1, с. 412]. Однак закон не дав відповіді на питання «величезної практичної важливості» щодо загального порядку вирішення сперечань між прокурором і слідчим, не вирішив питання, як повинен діяти слідчий, якщо вимогу прокурора він визнавав незаконною [6, с. 303, 306]. Тому практика застосування закону була різною, а у науковій літературі висловлювалися різні погляди та пропозиції, які стосувалися, по-перше, пропозицій прокурора слідчому розпочати слідство або, по-друге, вказівок прокурора під час проведення слідства.

Прокурор особисто попереднє слідство проводити не мав права, однак він мав право порушити справу й запропонувати слідчому провести слідство. Порушення справи прокурором було законним приводом до початку попереднього слідства, але прокурор не мав права вимагати розпочати слідство без достатніх до того підстав (ст. 278, 297, 312 СКС). Тому на практиці неодноразово виникали питання про те: 1) чи має право слідчий, який отримав пропозицію прокурора про проведення слідства, оцінювати наявність достатньої підстави для початку слідства й законність вимоги прокурора; 2) якщо таке право в слідчого є, то який порядок вирішення різнодумства, що виникло між прокурором і слідчим [4, с. 98].

Комісія з підготовки проекту Статуту кримінального судочинства вважала, «що вимоги прокурора як представника обвинувальної влади повинні бути визнані у всякому разі достатнім приводом до початку слідства», порушення якого без належних підстав лежить на відповідальності не слідчого, а прокурора [5, с. 176]. Зокрема, один із розробників Статуту кримінального судочинства, сенатор М. Буцьковський, зазначав, що, у разі якщо слідчий на пропозицію прокурора відмовився б від проведення слідства, керуючись законом про початок слідства не інакше, як з достатньої для того підстави, то він «порушив би свої відносини до прокурорського нагляду».

У випадку проведення слідства за пропозицією прокурора відповідальність за кримінальне переслідування лежить на останньому. Тому слідчий не має ніякої підстави відмовитися від початку слідства за пропозицією прокурора й тим самим паралізувати надану останньому владу порушувати кримінальні справи [7, с. 22–23]. О. Левенсон також стверджував, що будь-яка пропозиція прокурора про проведення слідства й взагалі будь-яка його вимога безумовно обов'язкові для судового слідчого. Він давав свої роз'яснення на випадки незгоди слідчого із пропозицією прокурора: слідчий, не погоджуючись із пропозицією прокурора, може повідомити його про це; але якщо потім від прокурора надійде повторна пропозиція, то слідчий зобов'язаний розпочати слідство, причому у випадку незаконності вимоги вся відповідальність падає на прокурора; сперечання між прокурором і судовим слідчим закон не допускав, за винятком пропозиції прокурора про арешт особи [8, с. 301–302]. А з досвіду діяльності член Віленського окружного суду А. О. Соколов у 1890 р. відзначав, що пропозиції прокурора про проведення слідства практика вважала обов'язковими для слідчого, незважаючи на визнану Сенатом самостійну судову владу слідчого [4, с. 133, 135].

Але з цього питання були й інші погляди. Товариш прокурора Санкт-Петербурзького окружного суду І. Г. Щегловітов у 1890 р. відзначав, що судова практика не виробила однакового вирішення питання про сперечання між прокурорами й слідчими, до того ж із цього питання випливають три різні головні думки: 1) пропозиції прокурора є безумовно обов'язковими для слідчого, а сперечання між слідчим та прокурором і взагалі оцінка слідчим законності дій прокурора не допускається; 2) єдиним способом вирішення сперечань, що виникають з питання порушення слідства, є звернення слідчого до начальства представника обвинувальної влади; 3) пропонувалося передбачити право звернення слідчого до суду, тобто на випадок сперечань із питання порушення переслідування поширити правила, які діяли у разі виникнення сперечань із приводу вказівок прокурора про арешт особи [6, с. 306–307]. По суті, перший погляд заперечував право слідчого оскаржувати вказівки прокурора, другий – передбачав відомчий порядок вирішення суперечки, а третій – судовий порядок.

Зазначені питання були предметом розгляду Сенату. В 1871 р. Сенат роз'яснив, що дії прокурора з порушення кримінального переслідування не підлягають касаційній перевірці. З урахуванням цього єдиним засобом оскарження розглядалася скарга начальству прокурора [9, с. 687]. У 1873 р. Кримінальний касаційний департамент Сенату роз'яснив, що слідчий не вправі обговорювати обґрунтованість вимоги прокурора про початок попереднього слідства [10, с. 265; 11, с. 330].

Питання щодо права слідчого обговорювати наявність достатньої підстави для початку слідства й законності вимоги прокурора, а також

щодо порядку вирішення різнодумства, що виникло між прокурором і слідчим, стали предметом розгляду Сенатом й у 1889 році. В ухвалі загальних зборів касаційних департаментів від 6 березня 1889 р. (як циркулярний указ Сенату ця ухвала розіслана 30 листопада 1889 р.) з питання щодо обов'язковості для судових слідчих вимог прокурора про проведення попереднього слідства Сенат роз'яснив, що така пропозиція прокурора може мати значення законного приводу до початку слідства тільки в тому випадку, коли вона відповідає встановленим законом умовам для порушення слідства. А слідчий не мав права розпочинати слідство без законного приводу й достатньої підстави (ст. 262 СКС). Тому Сенат роз'яснив, що слідчий не тільки вправі, але й зобов'язаний обговорювати наявність встановлених законом умов для початку попереднього слідства. І якщо слідчий визнавав, що пропозицію прокурора про проведення слідства не можна виконувати, тому що є законні підстави, з яких слідство не може бути розпочато, то він повинен скласти про це постанову й представити справу в суд для вирішення питання про її припинення. Вирішення різнодумства, що виникло між прокурором і слідчим, залежало від суду [4, с. 97–100].

На підставі цього роз'яснення Сенату практика, визнаючи обов'язковість для слідчого порушення справи на вимогу прокурора, пропонувала слідчому у випадку відсутності ознак злочину почати слідство та негайно направити його в суд для припинення [9, с. 670]. Після прийняття зазначеної ухвали Сенату було розроблено зразок резолютивної частини постанови слідчого про відмову у проведенні слідства за пропозицією прокурора, в якому слідчим пропонувалося вказувати, що «різнодумство, що виникло з предмета законності приводу або достатності підстав до проведення попереднього слідства» представляється на вирішення окружного суду [4, с. 483].

Таким чином, незважаючи на те, що закон не згадував право слідчого на сперечання (спори) із прокурором, зазначене роз'яснення Сенату, по суті, визнало право слідчого оцінювати обґрунтованість пропозицій прокурора про початок слідства, право сперечатися, спорити із прокурором [4, с. 126–128]. Оцінюючи значення цього роз'яснення Сенату, А. О. Соколов відзначав, що тільки з його виданням «відносини слідчої влади до прокурорського нагляду істотно змінюються; тільки з виданням цього указу прокурорському нагляду доведеться … зважати на самостійну слідчу владу». І, незважаючи на те, що ця ухвала Сенату стосувалася тільки одного окремого питання (про обов'язковість пропозиції прокурора про проведення слідства), важливим було те, що встановлено принцип вирішення цього питання [4, с. 126]. А професор П. І. Люблинський стверджував, що зазначене роз'яснення Сенату поклало «кінець сумнівам практики» та «цілком було прийнято … літературою, незважаючи на деякі його незручності» [9, с. 687].

З другого питання щодо обов'язковості вказівок прокурора безпосередньо під час проведення слідства (тобто щодо розслідування злочину й збирання доказів) член Віленського окружного суду А. О. Соколов відзначав, що на практиці за відсутністю будь-яких вказівок закону й Сенату, слідчі, «не знаходячи іншого виходу, уважали себе зобов'язаними виконувати всі взагалі пропозиції прокурорського нагляду, аби тільки це виконання не вело їх самих безпосередньо під відповідальність суду» [4, с. 125].

Законні вимоги прокурора підлягали безумовному виконанню, навіть якщо слідчий вважав їх безпідставними (крім вказаного вище одного винятку – пропозиції щодо арешту) [8, с. 307]. Уточнення про те, що слідчий має виконувати саме законні вимоги прокурора, з'явилося у процесі підготовки Статуту кримінального судочинства 1864 р. і було відсутнє в «Основних положеннях перетворення судової частини в Росії» від 29 вересня 1862 р., в яких зазначалося, що «слідчі виконують вимоги прокурора» (ст. 50) [12, с. 157].

З урахуванням цього давалися відповідні роз'яснення Сенату, практиків і вчених. Наприклад, із урахуванням того, що в законі були відсутні будь-які вказівки на право слідчого заперечувати проти вказівок прокурора, Сенат 29 жовтня 1873 р. визнав, що слідчий не має права відмовитися від виконання вимоги прокурора про звільнення особи, арештованої слідчим, навіть якщо він не згодний з поглядом прокурора на можливість звільнення обвинуваченого [4, с. 208]. Таке правило було засновано на тому міркуванні, що, якщо обвинувальна влада, яка зобов'язана викривати винного, не знаходить достатніх підстав для тримання його під вартою, то слідчому немає практичної необхідності наполягати на запобіжному заході, який обрано спочатку [13, с. 90].

Роз'яснювалося, що слідчий не мав права оспорювати вказівку прокурора про притягнення особи як обвинуваченого, навіть якщо він не погоджувався з фактичною підставою такого притягнення. А свою незгоду слідчий міг виразити тільки вказівкою на те, що притягнення відбулося на вимогу прокурора [8, с. 303]. Право прокурора вимагати притягнення особи як обвинуваченого підтверджено Сенатом 5 квітня 1908 р. [9, с. 658].

Були й роз'яснення про те, що слідчий повинен був виконати навіть марні пропозиції прокурора (наприклад, про допит непотрібних свідків); при цьому після виконання такої пропозиції прокурора слідчий про це міг повідомити суд, який не мав права обговорювати дії прокурора, але міг про них повідомити вищестоящого прокурора [8, с. 306].

Водночас у 1888 р. Сенат визнав право слідчого звертатися до суду за вирішенням сумнівів щодо можливості виконання вимог прокурора [9, с. 653].

Іншими були підходи до незаконних вказівок прокурора. Пануючою була думка про те, що незаконні пропозиції прокурора виконанню

не підлягали [9, с. 651]. А відповідь на питання, як мав діяти слідчий і чи мав він право оскаржити вказівки прокурора, які визнав незаконними, давав не закон, а науковці та практичні діячі.

Сенатор М. А. Буцьковський відзначав, що незаконні вимоги прокурора слідчий має право не виконувати, але про це він зобов'язаний повідомити суду [14, с. 412]. І. Г. Щегловітов пропонував визнати за слідчим право звертатися до окружного суду з питанням про незаконність пропозицій прокурора, не очікуючи скарг на свої дії з боку осіб, що беруть участь у справі [8, с. 309]. Професор І. Я. Фойницький також відзначав, що, у разі якщо слідчий уважає вказівку прокурора незаконною, то він звертається з цим питанням до суду із вказівкою підстав невиконання цієї вказівки [15, с. 392].

Питання щодо порядку вирішення сперечань слідчого та прокурора в 1894 р. стало предметом обговорення комісії, створеної для перегляду Судових статутів. Ця комісія, обговорюючи зміни до Статуту кримінального судочинства, зазначила, що законність пропозицій прокурора підлягає оцінці слідчого, а закон має точно визначити порядок вирішення можливих у цих випадках сперечань слідчого із прокурором. Комісія також зазначила, що незалежність слідчої влади від обвинувальної влади вимагає, щоб сперечання, які виникали між ними, розв'язувала влада судова, а не обвинувальна [9, с. 652]. А у розробленому проекті нової редакції Статуту кримінального судочинства 1900 р. [16] передбачався саме судовий порядок вирішення сперечань між слідчим (в проекті він називається «суддею, уповноваженим на провадження слідства», або «суддею, який проводить слідство») і прокурором з приводу як вказівок щодо початку слідства, так і вказівок щодо проведення окремих слідчих дій.

У проекті Статуту кримінального судочинства 1900 р. вказувалося, що прокурор не повинен вимагати проведення попереднього слідства або окремих слідчих дій без достатніх підстав. У сумнівних випадках він зобов'язаний зібрати відомості шляхом розшуку або дізнання. Пропозиція прокурора про проведення попереднього слідства або окремих слідчих дій визнавалася достатньою підставою до їхнього проведення (ст. 201, 202).

Стосовно вказівок щодо початку попереднього слідства передбачалося, що, у разі якщо суддя, уповноважений на проведення слідства, не вбачає у пропозиції прокурора вказівок на законні ознаки кримінально карного діяння або визнає наявність законних причин, що перешкоджають порушенню кримінального переслідування, то про своє різнодумство із прокурором представляє на вирішення суду (ст. 201). Стосовно інших вказівок передбачався такий порядок вирішення різнодумства: якщо суддя, який проводить слідство, у виконанні вимоги прокурора зустріне перешкоду, то повідомляє про те прокурора й очікує його вирішення; якщо ж прокурор наполягає на проведенні слідчої дії, яку суддя вважає незаконною,

то про різнодумство, що виникло, суддя представляє на вирішення суду (ст. 166) [16, с. 44, 53]. Але ці пропозиції в законодавстві не були реалізовані.

Таким чином, певні прогалини Статуту кримінального судочинства 1864 р. щодо регулювання порядку вирішення різнодумства між слідчим і прокурором та щодо права оскарження слідчим вказівок прокурора заповнювалися роз'ясненнями Сенату, науковців і практикою слідчої діяльності. Поступово загальновизнаним стало те, що слідчий мав право оцінювати законність вимог прокурора, був зобов'язаний виконувати законні вимоги, а у разі визнання вказівок прокурора незаконними слідчий мав право не виконувати їх та за вирішенням спору звернутися до суду.

Список використаних джерел: **1.** Муравьев Н. В. Прокурорский надзор в его устройстве и деятельности : пособие для прокурор. службы / Н. В. Муравьев. – Т. 1 : Прокуратура на Западе и в России. – М. : Универ. тип., 1889. – 554 с. **2.** Высочайше утвержденное Учреждение Судебных Следователей : от 8 июня 1860 г. // Полное собрание законов Российской империи. – Собр. 2-е. – Т. 35. – Отд. 1. – СПб. : Тип. II Отд-ния Собств. Е. И. В. Канцелярии, 1862. – Ст. 35890. – С. 710–715. **3.** Устав уголовного судопроизводства // Российское законодательство X–XX веков : в 9 т. / под общ. ред О. И. Чистякова. – Т. 8 : Судебная реформа / отв. ред. тома Б. В. Виленский. – М. : Юрид. лит., 1991. – С. 117–384. **4.** Соколов А. А. Практическое руководство для судебных следователей. Т. 1 / сост. А. А. Соколов. – Вильна : Тип. А. Г. Сыркина, 1891. – 575 с. **5.** Объяснительная записка к проекту Устава уголовного судопроизводства / Выс. учр. комиссия. – [СПб. : б.м., 1864]. – XIX, 496 с. **6.** Щегловитов И. Г. О пререканиях по возбуждению предварительных следствий / И. Г. Щегловитов // Юридическая летопись. – 1890. – Апрель. – С. 303–316. **7.** Буцковский Н. О деятельности прокурорского надзора вследствие отделения обвинительной власти от судебной / Н. О. Буцковский. – СПб. : Тип. Второго Отд-ния Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1867. – 80 с. **8.** Тимановский А. Сборник толкований русских юристов к Судебным уставам Императора Александра Второго. За двадцать пять лет (1866–1891). Учреждение судебных установлений и Устав уголовного судопроизводства. 2000 тезисов. – Изд. 2-е. – Варшава : Тип. К. Ковалевского, 1892. – 651 с. **9.** Устав уголовного судопроизводства. Систематический комментарий / под общ. ред. проф. М. Н. Гернета. – Вып. III : Статьи 249–594. – М. : Изд. М. М. Зива ; Тип. А. И. Мамонтова, 1914. – 944 с. **10.** Устав уголовного судопроизводства : Изд. 1914 г. с всеми позднейшими узаконениями и с объяснениями по решениям уголов. кассац. департамента Правительствующего Сената по 1916 г. / сост. пом. прис. пов. Д. А. Каплан. – Изд. 2-е, испр., доп. и вновь обраб. – Екатеринослав : Тип. И. Е. Коган, 1916. – 938 с. **11.** Устав уголовного судопроизводства с позднейшими узаконениями, законодательными мотивами, разъяснениями Правительствующего Сената и циркулярами Министра Юстиции / сост. В. Ширковым под ред. М. Шрамченко. – СПб. : Изд. Юрид. кн. магазина Н. К. Мартынова, 1899. – 948 с. **12.** Высочайше утверждённые основные положения преобразования судебной части в России : от 29 сент. 1862 г. // Полное собрание законов Российской империи. – Собр. 2-е. – Т. 37. – Отд. 2. – СПб. : Тип. II Отд-ния Собств. Е.И.В. Канцелярии, 1862. –

Ст. 38761. – С. 145–174. **13.** Судебные уставы 20 ноября 1864 г. за пятьдесят лет. Т. 2 / [сост. Б. Л. Бразоль, С. П. Мокринский, Ф. И. Гредингер и др.]. – Петроград : Сенат. тип., 1914. – 831 с. **14.** Буцковский Н. А. Очерки судебных порядков по Уставам 20 ноября 1864 года / Н. А. Буцковский. – СПб. : Тип. Скарятина, 1874. – 616 с. **15.** Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства : в 2 т. Т. 2 / И. Я. Фойницкий. – СПб. : Альфа, 1996. – 607 с. **16.** Проект новой редакции Устава уголовного судопроизводства, составленный Высочайше учрежденною Комиссиею для пересмотра законоположений по судебной части. – СПб. : Сенат. тип., 1900. – 513 с.

Надійшла до редколегії 26.11.2014

Горбачёв В. П. Вопросы обязательности указаний прокурора и разрешения разногласий между следователем и прокурором в Российской империи во второй половине XIX – в начале XX вв.

Проанализированы тенденции развития в Российской империи во второй половине XIX – в начале XX в. законодательства, теории и практики разрешения разногласий, возникавших между следователем и прокурором при исполнении указаний прокурора. Сделан вывод о том, что пробелы закона в регулировании этого вопроса заполнялись разъяснениями Сената, ученых и практикой следственной деятельности. Постепенно общепризнанным стало то, что следователь имел право оценивать законность требований прокурора и в случае признания их незаконными имел право не исполнять их и за разрешением спора обратиться в суд.

Ключевые слова: прокурор, следователь, предварительное следствие, указания прокурора, взаимоотношения прокурора и следователя, обжалование решений прокурора.

Gorbachov V. P. Issues of binding instructions of the prosecutor and disputes resolution between investigator and prosecutor in the Russian Empire in the second half of XIX – early XX century

Trends are analyzed in the development of legislation, theory and practice of disputes resolution arising between investigator and Prosecutor when executing instructions of prosecutor in the Russian Empire in the second half of XIX – early XX century.

Charter of criminal justice (1864) laid on prosecutor constant supervision over the conduct of preliminary investigation and granted him the right to give the investigator's instructions. Investigator was procedural independent from prosecutor, however, was obliged to execute the lawful instructions of prosecutor regarding the investigation of crimes. The law provided for only one case, when investigator had the right not to execute the lawful instructions of prosecutor and to transfer the matter to the court's permission; it concerned the instructions of prosecutor of the arrest of accused. However, the law did not give the answer to the question about the general procedure for deciding the issue how investigator must act, if the instruction of prosecutor he recognizes as illegal, and did investigator have the right to appeal against the instructions of prosecutor.

On this question there were three main opinions: 1) proposals of prosecutor were mandatory for the investigator, who had no right to assess the legality of the actions of prosecutor; 2) the only way to resolve the bickering was an appeal by investigator to the authorities of prosecutor; 3) it was proposed to resolve the bickering with prosecutor to provide the investigator right to go to court.

The conclusion is that the gaps of the law in the regulation of dispute resolution procedure between investigator and prosecutor were filled with explanations of the Senate, scientists and practice of investigative activities. Gradually recognized was the fact that investigator had the right to assess the legality of instructions of prosecutor. The investigator was required to perform the legal instructions of prosecutor, and in case of recognition of his instructions illegal, investigator had the right not to fulfill this dispute and for resolution of the dispute to apply to the court.

Keywords: prosecutor, investigator, preliminary investigation, instructions of prosecutor, relationship between prosecutor and investigator, appeals against decisions of prosecutor.

УДК 343.98

В. М. Гузєй

ПОЧАТОК РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНИХ ВБИВСТВ АБО ЗАПОДІЯННЯ ТЯЖКИХ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ У РАЗІ ПЕРЕВИЩЕННЯ МЕЖ НЕОБХІДНОЇ ОБОРОНИ ЧИ ПЕРЕВИЩЕННЯ ЗАХОДІВ, НЕОБХІДНИХ ДЛЯ ЗАТРИМАННЯ ЗЛОЧИНЦЯ

Встановлено особливості початку розслідування умисних убивств або заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони чи перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця. На основі аналізу кримінальних проваджень обґрунтовано необхідність попередньої перевірки повідомлень про вчинення вказаних злочинів.

Ключові слова: убивство, тілесні ушкодження, перевищення меж необхідної оборони, перевірка повідомлень про злочин, початок розслідування.

З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України відбулися суттєві зміни не тільки у понятійному апараті, але й у стадіях кримінального процесу. Особливо актуальні ці зміни у контексті процесуального порядку початку кримінального провадження.

Кримінальне процесуальне законодавство визначає кримінальне провадження як досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку зі вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Окремим проблемним питанням початку кримінального провадження та досудового розслідування за новим КПК України приділяли увагу такі вчені, як Ю. П. Аленін, А. А. Бабич, О. В. Баганець,

© Гузєй В. М., 2014